BLÅ DRÖMMAR

I Östeuropa har tyger färgats med indigo i hundratals år. Hemslöjd har rest till Ungern där landets yngsta blåtryckare visar hur det går till, steg för steg.

Text Johan Augustin Foto Jonas Gratzer

Blocken

Familjen Gerencsér i Györ har arbetat med blåtryck i 120 år. En del av de träblock som de använder för att mönstra tygerna har hängt med sedan 1906. Ett körsbärsträd på innergården utanför tryckeriet har fått bidra med grenar till tillverkningen. Körsbärsträ är precis lagom hårt och segt för att passa för fint snidade mönsterdetaljer. Andra mönsterelement formas med kopparspik som hamras in i träblocken. Tulpaner, rosor, vinrankor och blad – motiven som används i blåtrycken känns igen från andra delar av folkkulturen.

– Liknande motiv fanns förr broderade på kläder och målade på möbler, förklarar Enikö Gerencsér, blåtryckare i femte generationen.

Idag är det få som behärskar konsten att tillverka nya tryckblock. I takt med att de äldsta blocken förstörs och inte ersätts blir de möjliga motiven färre.

Pastan

Györ var tidigare ett av Ungerns absolut största och viktigaste centrum för blåtryck, med en lång rad verksamma färgarmästare. Men under 1950-talet bidrog kommunismens hårda regelverk till att verksamheterna på »blåtrycks-gatan« bommade igen en efter en. Idag är familjen Gerencsérs verkstad stadens sista kvarvarande tryckeri.

Tre gånger om året samlas famil-

I hela Ungern finns idag bara fem familjer
kvar som behärskar blåtryckstekniken.

»Träblocken pressas mot tyget där den kletiga massan hindrar fibrerna från att ta upp den blå färgen.«

jen i verkstaden för att trycka tyger. Det är tungt manuellt arbete och alla händer behövs. Mönstren skapas genom att en reservagepasta trycks på de vita tygerna innan de färgas. Pastan stryks på träblocken som pressas mot tyget där den kletiga massan hindrar fibrerna från att ta upp den blå färgen. Därefter hängs tygerna på tork på tryckeriets soliga innergård. Det tar flera veckor för pastan att härda ordentligt.

Pastan består av en blandning av gummi arabicum, lera, harts, vatten, olja och kopparvitriol, som ger den sin gröna färg. En gång i tiden utvanns även hartsen till pastan från traktens körsbärsträd.

Indigon

När pastan härdat spänns tyget upp på en träram och sänks ned i det flera meter djupa färgkaret med hjälp av ett tjockt rep som vevas för hand. Tyget doppas i indigobadet mellan 16 och 20 gånger beroende på vilken blå nyans som eftersträvas. Efter varje dopp lyfts tyget upp och får oxidera i luften, vilket gör att färgen utvecklas från gulgrön till djupblå. Även händer och armar färgas blåa när familjemedlemmarna tar loss de drypande tygerna och hänger dem på tork. När tygerna torkat tvättas reservagepastan bort och mönstren framstår i vitt mot den blå botten.

I ett hörn av tryckeriet i Györ står en liten indigoplanta i en kruka, mest som en pedagogisk symbol. I själva verket har färgämnet till Ungerns blåtrycksverkstäder importerats från länder i Asien ända sedan 1600-talet. På senare tid har priserna på naturlig indigo stigit, berättar Enikö.

Framtiden

Som Ungerns yngsta aktiva blåtryckare har Enikö Gerencsér blivit något av en ambassadör som reser världen runt för att öka synligheten för hantverket. Det är nu upp till henne att axla rollen och föra vidare traditionen efter sina föräldrar. Men uppmärksamheten har också en baksida:

– Våra produkter är inte skyddade. Det är lätt att kopiera dem, säger hon.

Det bästa sättet att ta del av hantverket är enligt henne att besöka verkstaden som håller öppet från april till oktober, då tygerna torkas utomhus.

– Då kommer man hela vägen till källan, och bara så kan vi hålla vår kultur levande. ✻